

jessä kaunokirjallisuuden tuotannossa tai siellä painettua kirjallisuutta leimasi tuohon aikaan vielä vanhakantaisuus tai konservatiivisuus, kuinka kirjapainon faktori olisi voinut muuttaa kirjantuotannon suunnan? Kun taas kirjamarckinat alkavat kehittyä, kysyntä ja tuotanto kiihtyy, onko sekään yksittäisen kirjanpainajan ansiota, ainakaan yksinomaan.

Bourdieu'n teoria on kiinnostava, mutta tekijä ei käytä sitä hyödykseen läheskään siinä määrin, kuin olisi ollut mahdollista. Hän tekee tosin aika ajoin avauksia oikeaan suuntaan. Esimerkiksi Frenckellin kiistoja Bremerin ja Hisingerin kanssa tekijä käsittelee selkeästi ja johdonmukaisesti. Siinä hän on myös tutkimuksen ytimessä, koska esimerkiksi kiistat kirjapainoprivilegioista vaikuttavat suoranaisesti tämän keräämään symboliseen pääomaan ja menestymiseen markkinoilla. Valitettavan monessa kohdin työ jää kuitenkin vain aiemmassa tutkimuksessa todettujen asioiden kompiloinniksi.

Toisinaan taas hyvät yritykset eivät johda toivottuun lopputulokseen. Tekijä pyrkii esimerkiksi kuvaamaan painetun kirjallisuuden määrää vertaamalla keskenään Pipingin bibliografian ja Fennica-tietokannan tarjoamia tietoja. Kiinnostavampaa tutkimusasettelun kannalta olisi kuitenkin ollut verrata suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden välisiä suhteita — erityisesti Ruotsissa painetun kirjallisuuden määrää suhteessa Suomen puolella painettuun, koska juuri se olisi kertonut Frenckellien ruotsalaisten kirjanpainajien kanssa käymästä valtaistelusta, johon tekijä moneen otteeseen sinänsä viittaa.

Kielikysymyksen on paikoitellen esillä, mutta tutkimuksessa ei paneuduta siihen syvällisesti. Monet vaille selitystä jäävät, esiin nostetut historialliset tosiasiat olisivat kenties myös saaneet aivan toisen aseman tutkimuksessa, jos tekijä olisi peilannut rohkeammin valitsemaansa teoriaa niihin. Tämä olisi tehnyt työstä yhtenäisemmän ja

luonut siihen läpi työn kulkevan punaisen langan niiden langanpätkien sijaan, joita tekijä nyt lukijalle tarjoaa.

Merkinnöissä esiintyy jonkin verran epätarkkuuksia. Ruotsalaisen tutkimuskirjallisuuden osalta tekijä on käyttänyt validisti myös uudempaa kirjahistoriallista tutkimusta, mutta suomalaista uutta tutkimusta hän ei ole hyödyntänyt parhaalla mahdollisella tavalla niiltäkään osin kuin ne on mainittu hänen kirjallisuusluettelossaan, vaan tukeutuu varsin vanhaan suomalaiseen tutkimukseen. Esimerkiksi puhuessaan kirjanpainajamerkeistä ja Frenckellien typografisista uudistuksista tekijän olisi ollut syytä viitata suomalaisen *Typografiseen Atlakseen* vuodelta 2000 ja kirjakauppa käsitellessään hänen olisi kannattanut viitata edes 1940-luvun tutkimuksen rinnalla, ellei sijasta, uusimpaan suomalaiseen kirjakauppatutkimukseen, jota on viime vuosina ilmestynyt runsaasti. Painamattoman lähdeaineiston osalta puolestaan Kansliakollegion arkisto on jäänyt kokonaan koskematta, vaikka siihen sisältyy myös suomalaisia kirjanpainajia koskevia dokumentteja.

Vaikka väitöskirja jääkin kysymyksenasettelunsa ja teorian soveltamisen osalta puolittiehen, se tarjoaa hyvän yleiskuvan Turun kirjallisesta elämästä ja kulttuurista kustavilaisen ajan osalta. Lisäksi kirja on selkeästi ja kiinnostusta herättävästi kirjoitettu ja ulkoasultaan yksinkertaisuudessaan tyylikäs.

TUIJA LAINE
DOS., HELSINKI

ILKKA HUHTA (TOIM.) Sisällissota 1918 ja kirkko. SKHST 212. Helsinki. 308 s.

Tammikuussa 2008 Helsingin yliopistossa järjestetty seminaari vuoden 1918 sodan ja evankelisluterilaisen kirkon suhteesta liittyi sodan

90-vuotismuistoon. Seminaarin esitelmien pohjalta on sen järjestelyissä keskeisesti mukana ollut dosentti Ilkka Huhta toimittanut kokoomateoksen. Kirja muistuttaa 1900-luvun kirkkohistorian yleislinjoja kartoittavaa artikkelikokoelmaa *Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*, jonka Eino Murtorinne ja Markku Heikkilä toimittivat 1977.

Kun seminaareihin ja konferensseihin valitaan esitelmöitsijöitä, ei näissä valinnoissa käytetä tieteellisen arvioinnin asiantuntijamenetelyä. Monensuuntaiset tekijät vaikuttavat esitelmöitsijöiden valintoihin; joskus myös poliittiset, kirkkopoliittiset ja henkilökemiaan liittyvät piilofunktiot. Seminaarin anti heijastaakin usein juuri näitä valintoja. Konferenssijulkaisut tarjoavat siksi hyvän lähtökohdan aihepiirin kriittiselle jatkokeskustelulle.

Dosentti Huhdan toimittamassa teoksessa kunkin artikkelin tekijä vastannee omasta tuotoksestaan. Teoksen juonne ja selkeä tutkimuskysymys on, miten Suomen kirkko kohtasi vuoden 1918 sodan. Artikkelien eritasoisuus ja ongelmakenttien painotusten erilaisuus heikentävät jossain määrin teoksen kiinteyttä. Kirjoittajia on 17. He ovat teologeja, historiantutkijoita ja muita humanisteja. Varsinaisia politologeja tai valtio-oikeuden tuntijoita ei ole kirjoittajien joukossa.

Termi sisällissota on nyt virallistettu kirkkohistorian työvälineeksi. On muistettava, ettei sekään avaa kaikkia vuoden 1918 sodan ulottuvuuksia. Kuulun siihen — 1970-luvulla historiaa opiskelleeseen sukupolveen — joka tottui käyttämään sodasta nimitystä kansalaissota-vapaussota. Tuolloin haluttiin monipuolistaa maailmansotien välisen ajan porvarillisen Suomen vapaussota-tulkintaa. Professori (emeritus) Matti Klinge totesi vuonna 2007 käyttävänsä kaksiosaista nimitystä, koska se tuo esille sodan sisä- ja ulkopoliittisen aspektin.

Ideologinen torjunta pelkän vapaussota-termin käyttöön on ymmärrettävää, mutta toisaalta kriittisten kirkkohistorian tutkijoiden ei

tarvitsi itse kantaa kirkolle säilytettyä syyllisyyttä vuoden 1918 tapahtumista. Viileän kriittinen ote pitäisi säilyttää myös viime aikoina vuoden 1918 tapahtumiin kohdistuneen kirkollisen uudelleen arvioinnin ja jälkipuimien yhteydessä. Kirkollisten toimijoiden – kuten punaisten hautajaisia toimittavien piispojen – pohdinnat ovat toki asioita erikseen.

”Historiakuvallisena” ajatusleikinä en toki näkisi ”vapaussota”-termiä niin ”pöyristyttävänä” kuin monet tämän päivän nuoremman polven tutkijat sen näkevät. Valkoisten voitto – kesän ja syksyn 1918 kuningasmielisyyksistä huolimatta – pelasti meidät Neuvosto-Suomelta, takasi perustuslaillisen demokratian, parlamentarismien, kansalaisoikeudet, teki todellisen uskonnonvapauden mahdolliseksi sekä tarjosi myös sosiaalidemokraateille mahdollisuuden suomalaisen yhteiskunnan uudistustyöhön melko pian aseiden vaiettua. Suomi ei siis vain vapautunut venäläisistä sotajoukoista, vaan säilytti itsenäisyytensä ja pystyi kehittämään länsimaista demokratiaa, jota ei ollut missään proletariaatin diktatuurin maassa 1900-luvulla. Tulkittiin historiaa sitten niin tai näin, tosiasia on kuitenkin se, että valkoisen osapuolen voitto oli maan juuri saavutetun itsenäisyyden säilymisen välttämätön edellytys.

Sisällissota 1918 ja kirkko -teos ei avaa riittävän seikkaperäisesti vuoden 1918 sodan poliittishistoriallisia ja valtio-oikeudellisia taustatekijöitä, joihin kirkollinen kehitys on joka tapauksessa suhteutettava. Kun ottaa huomioon sen, ettei suinkaan kaikilla teologeilla ja kirkon asioista kiinnostuneilla lukijoilla ole tarkkaa kuvaa Suomen poliittisen historian käänneistä, jää kirkkohistoriallinen kuvaus helposti liian irralliseksi. Se nostattaa herkästi tunnepitoista pohdintaa viileän erittelyn ja tarkan analyysin sijasta.

Kirkkohistorian kannalta olisi ollut välttämätöntä selvittää tarkemmin sosiaalidemokraattien suhtautuminen kirkkoon vuosina 1905–

1917. Pitkäkestoinen luokkavihan lietsonta kärjisti väestönsien välisiä suhteita. Kirkon ja papiston pilkka tekee ymmärrettäväksi kirkon edustajien torjuvan asenteen sosialismiin. Englannin Labour-puolueen malli ei Suomen sosialisteille kelvannut; uskontopolitiikan esikuva nousi Saksan materialistisesta sosialismista.

On muistettava, että vuonna 1916 valitun eduskunnan problemaattisesta, mutta ei laittomasta, hajoituksesta huolimatta lokakuun 1917 eduskuntavaalit olivat demokraattiset, yleiset ja yhtäläiset. Eduskunnan hajottamista 30.7.1917 voidaan toki problematisoida. Venäjän hallituksen hajotusmanifestin julkaisemisen ratkaisi senaatin talousosaston puheenjohtajan, siis kenraalikuvernöörin ääni. Varapuheenjohtaja ja äänestyksessä hävinnyt Oskari Tokoi myöntää ”maanpako-laisen muistelmissaan”, että toimenpide oli sinänsä laillinen. Eduskunnan hajottaminen oli toki ollut tyypillistä koko toisen sortokauden ajan. Vaaleja oli järjestetty vuoden 1907 jälkeen lähes joka vuosi: 1908, 1909, 1910, 1911, 1913 ja 1916.

Vuoden 1917 eduskuntavaalit järjestettiin kansanvaltaisten periaatteiden mukaan, siis myös sosiaalidemokraattisen demokratia-käsityksen pohjalta. Kun puolue menetti enemmistönsä, se ei nyt sepeutunutkaan kansanvallan pelisääntöihin, kuten porvarit olivat tehneet vuoden 1916 vaaleissa. Kansanvallan toteutumisen kannalta onkin syytä miettiä sitä tosiasiaa, että vuonna 1916 äänestysprosentti oli 55,5 ja vuonna 69,2. Edellisissä vaaleissa sosialidemokraattien kannatus oli 47,3 %, jälkimmäisissä 44,8 %. Puolue sai vuonna 1916 vaalimatemaatikasta johtuen enemmistön parlamenttiin, siis 103 paikkaa. Jos koko maa olisi ollut yhtenä vaalipiirinä, saalis olisi ollut suoraan verrannollinen varsinaiseen kannatukseen eli tulos olisi ollut 95 kansanedustajan paikkaa. Olisivatko sosiaalidemokraatit nousseet ”itseään” vastaan, jos he olisivat säilyttäneet eduskuntaenemmistön

vuonna 1917 ja mahdollisesti hallitusvallan?

Itse asiassa vuoden 1917 aikana senaatin talousosasto (maan hallitusta) varapuheenjohtajana johtanut sosialisti Tokoi totesi kolmekymmentä vuotta myöhemmin puolueensa piirissä tajutun vuonna 1917, että ”edellisen eduskunnan enemmistö, joka muodosti pohjan hallitukselle, ei sittenkään ollut todellinen, vaan perustui vaalitekniisiin syihin ja etupäässä siihen, että porvaristo v. 1916 oli veltosti ottanut osaa vaaleihin” (*Maanpako-laisen muistelmia*. Tammi: Helsinki 1948, s. 190).

Sosiaalidemokraattien radikaalin siiven näkökulmasta kansa siis äänesti ”väärin” 1917 ja siksi oli saatava aikaan proletariaatin diktaattori. Tämä on myös tärkeä näkökohta pohdittaessa kirkon esivalta-käsitystä vuoden 1918 tapahtumissa. Valtio-oikeuden näkökulmasta valkoiseksi värjätty kirkko puolusti itse asiassa aitoa sosiaalidemokraattista kansanvalta-käsitystä, parlamentarismia ja laillisuutta asettuessaan virallisen esivallan taakse. Sosiaalidemokraatit eivät vain itse seuranneet omia demokratian ideaalejaan, siksi ”kivet” (kirkko ja porvarit) joutuivat huutamaan. On muistettava, etteivät valitettavasti kaikki eurooppalaiset kirkot ole 1900-luvulla asettuneet demokraattisen esivallan taakse esivaltateologisissa valinnoissaan.

Tutkijat eivät ole viime vuosina pohtineet riittävästi vuoden 1917 tapahtumien taustavaikutusta selittävänä tekijänä valkoisen osapuolen toimille 1918. Voimellakat, poliisilakot ja kunnanvaltuustojen valtausyrietykset kärjistyivät jo ennen lokakuun eduskuntavaaleja yhteiskunnallista tilannetta. Kansa jakautui lopullisesti jyrkästi kahtia kuitenkin vasta vuoden 1918 alkukuukausina. Vuoden 1918 sota oli esimerkiksi sosiaaliradikaalille maalaisliiton pääideologille Santeri Alkiolle (1862–1930) ”rosvokapina”, ”punakapina”, ”vallankaappaus”, toki myös ”kansallisonnettomuus”. Hänen mielestään oli ta-

pahtunut ”hirmuinen ihmisyuden lankeemus”, jonka keskellä ”väkivaltaisen vallankumouksen oppi” oli tullut punaisen osapuolen ”lunastusopiksi”.

Kokonaan toinen asia on sitten niin sanottu sosiaalinen kysymys vuoden 1918 tapahtumien taustatekijänä. Köyhä kansa oli raivoissaan. Rikkaiden varpaille haluttiin astua piikkareilla. Nykypäivän mittareilla mitaten Suomi oli sosiaalipoliittisesti takapajula, mutta oliko se sitä todella tuon ajan kontekstissa? Keväällä 1917 jopa Ruotsin sosiaalidemokraatit pitivät Suomea sosiaalilainsäädännössä omaa maataan edistyneempänä. Svinhufvudin porvarillinen senaatti antoi tammi-kuussa 1918 lakiesityksen torpparien vapauttamisesta.

On muistettava, ettei vuoden 1918 tapahtumia edeltänyt toisen sortokauden pysähtyneisyys välttämättä johtunut siitä, että porvarillisten puolueiden piirissä olisi puuttunut pyrkimystä yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Suomen hallitsija (keisari-suuriruhtinas) teki vain jatkuvilla eduskunnan hajoituksillaan rakentavan parlamentaarisen työskentelyn varsin lyhytjännitteiseksi. Eduskunta ei ollut pääsyt kiinni tehokkaaseen uudistustyöhön toisen sortokauden aikana. Kuvaavaa on uskonnonvapausasian eteneminen. Leo Mechelinin senaatin asettama uskonnonvapauskomitea ehdotti täydellisen uskonnonvapauden säätämistä 1908. Kirkolliskokous näytti hankkeelle vihreää valoa. Kuten tunnettua pyrkimys uskonnonvapauden laajentamiseksi kaatui hallitsijan vastustukseen. Vanhasuomalainen maltillinen pappispoliitikko Lauri Ingman oli yksi aktiivisimpia uskonnonvapauden ajajia kirkon piirissä.

Joka tapauksessa vuoden 1918 sota loi siis suomalaisen yhteiskuntaan pitkäkestoisien trauman ja jännitteen. Kirkko oli niin merkittävä osa suomalaista yhteiskuntaa, että sota koski myös sitä. Molemmilla puolilla oli kirkon jäseniä. Ilkka Huhdan toimittamassa kirjassa avataan sodan kirkollista ulot-

tuvuutta juuri tästä näkökulmasta. Kiinnitän seuraavassa huomiota eräisiin artikkeleihin.

Professori Pertti Haapalan artikkeli ”Kun kansankirkko hajosi” on eräänlainen avaus aihepiiriin problematiikan käsittelylle. Dosentti Tarja-Liisa Luukkanen selvittää 1900-luvun alkupuolen teologian ylioppilaiden suhdetta sosialismiin. Professori Hannu Mustakallion artikkeli kirkon johdon ja herätysliikkeiden yleisenteesta vuoden 1918 sotaan on kouliintuneen tutkijan käsialaa. Hän on onnistunut tiivistämään kaikki olennaiset tekijät varsin monipolvisesta problematiikasta. Herätysliikkeiden rooli sodan kirkollisina toimijoina olisi ansainnut oman erillisen artikkelinsa, vaikka Mustakallion esitys on sinänsä korrekti. Pohjanmaan väestön ideologista sielunmaisemaa sävytti herätysliikkeiden maaperästä noussut uskonnollisuus tavalla, joka loi pohjaa koko valkoisen Suomen ideologiselle asennoitumiselle.

Tohtori Juha Poterin artikkeli pohjautuu tekijänsä väitöstutkimukseen valkoisen osapuolen sotilaiden hautaamisesta 1918. ”Sankarihautaus vapaussodassa” on tärkeä mentaalihistoriallinen näkökulma pohdittaessa maailmansotien välisen ajan Suomen aatteellispoliittista, kulttuurista, kansallista ja kirkollista kehitystä. Poteri on osoittautunut tutkijana poikkeuksellisen ahkeraksi lähde työskentelijäksi ”vanhan” ja arvokkaan historiantutkimuksen perinteiden mukaisesti. Itse vieroksun historiakirjoja, jossa työtä vaativan lähde työskentelyn sijasta painopiste siirtyy teorioihin ja voimakkaisiin ”omiin” mielipiteisiin. Toki jälkimmäistä aineistoa tulee olla mukana historiallisessa tutkimuksessa, mutta sen tulisi ensi sijassa perustua vuoropuheluun lähteiden kanssa.

Poterin tuleva haaste on selvittää ”uhrimme luokkasodassa”, siis punaisen osapuolen hautauskäytännöt. Se toisi lisää tutkimuksellista tasapainoa ongelmakentän käsittelyyn. Kiintoisa yksityiskohta Poterin artikkelissa on pastori Otto

Aarnisaloon selkokiehinen kannanotto valkoisen osapuolen puolesta ka-pinaa vastaan talvella 1918.

Maisteri Tuulikki Pekkalaisen artikkeli punavankien kasvattajista luo ajatuksia herättäviä näkökulmia pappien rooliin punaisten kasvatustyössä vankileireillä. Hän kuvaa yksityiskohtana tilanteita, joissa jotkut nälkiintyneet vangit asettuivat jumalanpalveluksen aikana ehtoollisjonoon yhä uudelleen. Teologisesti asiaa voisi problematisoida kansankirkollisen sakramentalismin haaksirikkona, mutta sosiaalishistoriallisesti kysymyksessä on toki syvä tragedia. Pekkalainen kuvaa nälkiintyneiden vankien ruokalöytöjä yksityiskohtaisesti ja lukijan tunteisiin vaikuttavasti. On kuitenkin muistettava, että koko maassa oli kesällä 1918 huutava elintarvikepula. Eivät demokratian tiellä pysyneet leirien ulkopuoliset suomalaisetkaan eläneet lihapatojen ääressä ”herroja” lukuun ottamatta.

Vaikka nyt julkaistu kokoomateos ei kovin paljon seikkaperäisesti selvitele vuoden 1918 tapahtumien ymmärtämiselle välttämättömiä ”edelläkäyväisiä”, se sitäkin enemmän pohtii ”seuraavaisia”. Vuoden 1918 sodan vaikutushistoriaa ja tulintoja pohtivat useat tutkijat eri näkökulmista. Esimerkiksi professori (emeritus) Eino Murtorinne ja dosentti Mikko Ketola selvittävät osittain limittäin menevissä artikkeleissaan vuoden 1918 tapahtumien vaikutusta suomalaisen teologian ja kirkkohistorian kirjoituksen kehitykseen. Professori (emeritus) Yrjö Varpio ja dosentti Esko M. Laine pohtivat kirjailija Väinö Linnan *Täällä pohjan tähden alla* -trilogian pappishahmon (Lauri Salpakari) roolia Linnan konstruktiona suhteessa historialliseen todellisuuteen. Laine pohtii Salpakarin roolia nimenomaan säätyppäinä, joka tuo tietysti uutta näkökulmaa pohdittaessa tämän roolia Linnan kuvauksessa.

Problematisoimatta enempiä kirjailija Linnan roolia suomalaisen 1900-luvun historiakuvan yhtenä rakentajana haluan yhdestä asi-

asta muistuttaa. Väinö Linna sai aikanaan tieteen akateemikon arvon tunnustuksena Suomen historian ymmärrykselle tekemistään palveluista. Hän ei tietoisesti halunnut taiteen akateemikon arvoa, joka maallikosta olisi tuntunut luonnolliselta asialta. Onko tällä seikalla mitään merkitystä arvioitaessa historiankirjoituksen ja kirjailijan kuvauksen välistä problematiikkaa? On selvää, että Linnan kuvaukset monipuolistivat inhorealismillaan maailmansotien välisen ajan porvarillisen Suomen historiakuvaa, mutta samalla voi kuitenkin kysyä, jumiutuiko kirjailija itse omiin ideologisiin yksipuolisuuksiinsa. Esimerkiksi professori (emeritus) Seikko Eskola on vääjäämättömiin tosiasioiden perustuen osoittanut, että Linnan Pohjantähden kuvaus Honkolan kartanon elämästä ja sen isännästä on kaukana historiallisesta totuudesta (ks. *Historian kuolema ja kulttuurien taistelu*. Helsinki: Edita 2006, 252–260).

Eksegeetti Niko Huttunen esittelee apostoli Paavalin esivaltaopetusta vuoden 1918 sodan tulkinnoissa. Huttusen artikkeli herättää kysymyksen, olisiko seikkaperäisen eksegeettisen pohdiskelun ja antiikin esivaltakäsitysten lisäksi ollut aihetta pohtia Suomen kirkon esivaltaopetusta konkreettisemmin vuosien 1917–1919 poliittishistoriallisen kehityksen valossa. Kuten edellä jo totesin vuoden 1917 vaalit haastavat pohtimaan kysymystä suomalaisesta demokratiasta ja siitä, mitä se merkitsi toisaalta kirkossa, mitä taas sosiaalidemokratiasessa puolueessa. Toki Huttunen antaa aihetta kirkolliseen itsetutkisteluun ja aineistoa pohtia muun muassa luterilaisen regimenttiopin sovellutuksia laajemminkin 1900-luvun Euroopan protestanttisessa kirkkohistoriassa.

Sisällissota ja kirkko -teoksesta nousee erityisesti kolme jatkokysymystä myöhemmälle Suomen kirkkohistorian tutkimukselle. Ensinnäkin punaisen Suomen alueen seurakuntaelämä kevättalvella 1918 ansaitsisi paikallishistorian ja menta-

liteettien historian näkökulmasta tarkaan analyysin. Toiseksi evankelisen liikkeen poliittis-yhteiskunnallinen profiili olisi syytä selvittää pitkäkestoisesti 1900-luvulta. Evankelisuus poikkeaa ehkä osittain uskonnollis-teologisista lähtökohdistaan johtuen tässä suhteessa herännäisyydestä ja lestadiolaisuudesta. Körttiläisyyden ja lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallinen orientaatio ja vahva kytkentä porvarillisiin puolueisiin on ollut ilmeistä, joskin herännäisyyden kehitys 1960-luvulta saakka on ollut monivahteisempi. Evankelisuus eli vahvana Hämeessä alueilla, joissa ei ollut tavatonta, että ihminen oli yhtä aikaa sosialidemokraatti ja evankelinen ilman, että uskonnyhteisö olisi sitä erityisemmin problematisoinut. Esimerkiksi ensimmäinen vuonna 1948 eduskuntaan valittu sosiaalidemokraattinen pappi Pentti Nieminen oli tunnettu evankelisen liikkeen vaikuttaja, jossa yhdistyi erikoisella tavalla kirkollinen uudistus, vasemistolaisuus ja väkevä perusluterilainen herätyskristillisuus.

Marsalkka Mannerheimin, valkoisen armeijan johtohahmon uskonnollis-eettinen maailma ansaitsee erityistutkimuksen. Kuvaavaa on, että talvisodan jälkeen keväällä 1940 juuri Mannerheim esitti vapaussodan muistopäivän peruuttamista. Sen tilalle kansakunnan eheyttäjäksi nousut sotapäällikkö esitti vuoden 1918 sodan molempia osapuolia ja talvisodassa kaatuneiden muistopäivää, jonka tulisi olla ”uskonnollis-isänmaallinen”. Tämä toteutui 19.5.1940. Sen jälkeen Suomi muisti sekä vapaussodan sankareita että ”vakaumuksensa puolesta” kuolleita punaisia. Luterilaisen kirkon roolia tässä kansan eheytyksessä emme saa unohtaa. Monet tutkijat rientävät heti toteamaan, että Mannerheim käytti uskontoa hyväkseen kansakunnan kriisiaikana, mutta kyllä takana oli epäilemättä eletty talvisota. Mannerheimilla oli aito kokemus siitä, että talvisodan rintamien hirvittävässä pakkasissa ja koskettavien tragedioiden keskellä entiset punaiset

ja entiset valkoiset ojensivat toisilleen kättä. ”Veljeä ei jätetä” -henkeä oli hyvä jatkaa puolueettomalla maaperällä, siis luterilaisen kirkon luomissa puitteissa. Kirkon synnit vuoden 1918 tapahtumista eivät ehkä sittenkään olleet niin veriruskeat kevään 1940 kokemuksen valossa kuin ne on haluttu nähdä 1960-lukulaisuuden aalloissa ja niiden tarkeitushakuisissa jälkipeleissä.

JOUKO TALONEN
PROF., VANTAA

Vastine edelliseen:
”Oi jospa oisin saanut olla mukana...”

Professori Jouko Talonen on nähtynyt vaivaa etsiessään *Sisällissota 1918 ja kirkko* -artikkelikokoelmasta tutkimuksellisia puutteita, jopa piilopolitiikkaa. Koska kaiken tämän jälkeen hänelle on jäänyt vain vähän aikaa sen kertomiseen, mitä teos käsittelee, on sananen tästäkin paikallaan. Lisäksi on reilua teoksen kirjoittajia kohtaan oikaista tuoreeltaan Talosen väärät käsitykset siitä, millä perusteilla kirjoittajat on valittu.

Ensinnäkin *Sisällissota 1918 ja kirkko* -teos ei ole konferenssijulkaisu. Helsingin yliopistossa tammiukuussa 2008 järjestetty, luterilaisen kirkon rahoittama ja Suomen kirkkohistoriallisen seuran organisoima *Sisällissota ja kirkko* -seminaari oli vain lähtökohta tälle julkaisulle. Kirjan tavoitteena oli seminaarissa esitettyjen tutkimuskäsitelmien lisäksi koota yhteen myös muuta kirkkoa, uskontoa ja sisällissotaa käsittelevää uutta tutkimusta ja haastaa niiden pohjalta jatkotutkimuksiin. Professori Talosen arvion perusteella voi jo päätellä, että onnistuimme ainakin jälkimmäisessä tavoitteessa.

Ihmettelen professori Talosen käsitystä siitä, millaisista motiiveis-